

I. SÜRYANİ SEMPOZYUMU'NUN ARDINDAN

ESRA DANACIOĞLU TAMUR

1932'de Suriye'ye taşınuncaya kadar yaklaşık 700 yıl Süryani (Yakubi) Patrikliği'ne ev sahipliği yapan Mardin, geçtiğimiz Nisan ayında bu kez Süryani dil-edebiyat-tarih-inanç sistemi ile ilgili çalışan uluslararası akademyaya ev sahipliği yaptı. 20-22 Nisan'da Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Süryani Sempozyumu bu alanda Türkiye'de yapılan en geniş kapsamlı ve katılımlı çalışmaydı. Türkiye, Amerika, İngiltere, Almanya, İspanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Norveç, Rusya, Gürcistan, İran, Lübnan, Hindistan, Çin ve Japonya'dan 80'e yakın bilim insanının katıldığı sempozyum yoğun bir programla gerçekleşti.

Sempozyuma katılanlar toplu halde.

Süryanilikle ilgili her çalışma en başta "Süryani" teriminin neyi kapsayıp neyi kapsamayacağı meselesiyle baş etmek durumundadır. Süryani terimini erken dönemlerinde Hıristiyanlığı benimsemiş ve Antakya-Urfa-Nsibin (Nusaybin) okulları çizgisinde dini yorumları gelişen Aramice ko-

nuşan toplulukların tamamını kapsar biçimde mi kullanacağız? Eğer böyle bir kullanımı benimsersek bu tanım günümüzde Süryani (Yakubi), Nasturi (Doğu Kilisesi) ve Keldani (Katolik), Maruni, Melkit ve Malabar (Hindistan) topluluklarını kapsayacak genişliğe ulaşır. Gerçekten de Aramice

konuşan ve ilk ortaya çıktığı yüzyıl/yüzyıllarda Hıristiyanlığı kabul eden (bugün Maruni, Keldani, Nasturi ve Antakya Ortodoks kiliseleri olarak ayrılmış) topluluklar bir zamanlar aynı kiliseye bağlı (Antakya-Urfa) tek bir cemaatin üyesiydiler. Ancak tarihsel süreç içerisinde birbirlerinden

farklı koridorlarda yürüyerek, İstanbul (Fener) ve Roma (Vatikan) ile birbirlerinden farklı ilişki biçimleri geliştirerek ve dahası yerleşerek farklı dini hatta neredeyse etno-kültürel kimliklere dönüştüler. Her koşulda etnik-dini kimliklere asıl rengini veren bir zamanlar ki ortak dilsel-kültürel geçmiş değil, tarih içerisindeki yolculuğun kendisidir. Aramice konuşan Hıristiyanlardan ilk kopan topluluklar Maruniler ve Melkitler (bugün Antakya bölgesinde yaşayıp Fener Patrikhanesi'ne bağlı olan "Arap" Hıristiyanlar)dir. Bu iki topluluğu ayıran çizgiler görece nettir. Ancak Türkiye-Irak-İran-Suriye'de aşağı yukarı Kürt topluluklarla aynı coğrafyayı paylaşan Süryani (Yakubi), Keldani ve Nasturiler söz konusu olduğunda Süryanilerle Nasturilerin ön plana çıktığı bir adlandırma sorununun varlığı göze çarpıyor.

Tam da bu noktada tarihsel süreci kısaca özetlemek anlamlı olabilir: 5. yüzyıldan itibaren Kuzey Mezopotamya'da yaşayan Süryani topluluklar dini ve siyasi nedenlerle birbirlerinden koptular. Temel neden bu toplulukların yaşadığı coğrafyanın Bizans ve Sasani imparatorlukları arasındaki sınır bölgesinde olmasıydı. Dolayısıyla bazıları Sasani diğerleri ise Bizans İmparatorluğu'nun tebası oldular. Birbirine düşman Sasani ve Bizans imparatorluklarının yönetimleri altında giderek Doğu ve Batı Süryanileri ayırımı doğdu. Üstelik bu ayırım kendisini dini farklılaşmalarla da besledi. Bizans egemenliğinde yaşayan Batı Süryanileri (ki bugün Süryani adı genellikle sadece bu grubu kapsar biçimde kullanılmaktadır) 6. yüzyılın önemli monofizit din bilginlerinden Yakup el Bardai'nin (Yakub Burdono) adına atfen Yakubi Kilisesi adını da alırken, Sasani topraklarında yaşayan Doğu Süryanileri ise MS 431 Efes Konsülü'nde aforoz edilen Nestoryos'un görüşlerini benimzediler. Tanrı doğurulamayacağı için İsa'nın Tanrı ile aynı özden olamayacağını söyleyen, İsa'da birbirinden bağımsız Tanrısal ve insani iki tabiatın olduğunu (diofizit) ileri süren Nestoryos'un görüşleri monofizitizmin inanç amentüsünün tam

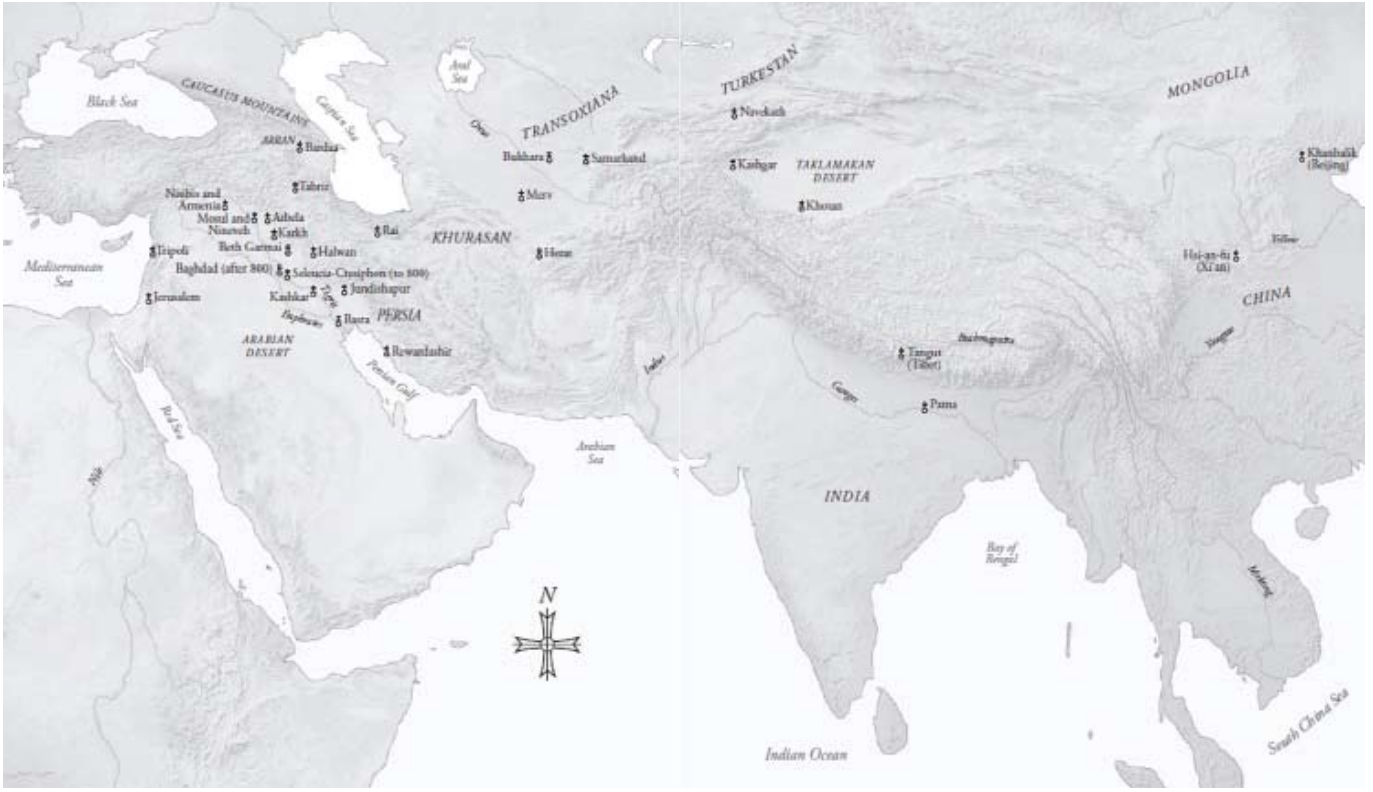
tersiydi. Nestoryos ve taraftarları Efes Konsülü'nden sonra Bizans topraklarından sürülmüşler ve inançlarını yeşertmek umuduyla Bizans'ın ulaşamayacağı Sasani topraklarına yönelmişlerdi. Hem iletişim zorluğu ve hem de Nestoryos'un fikirlerinin giderek (Sasani Devleti'nin de desteklemesiyle) kabul görmesi üzerine, Sasani Devleti'nin egemenliğinde yaşayan Doğu Süryanileri, Batı Süryanilerinden, Antakya ve Urfa okullarından koptular ve Nestoryos'un adına atfen Nasturiler adını alıp Nasturi Kilisesi'ni kurdular.

Bu Arami/Süryani topluluklar arasındaki son büyük kopuş 15. ve 16. yüzyıllarda patrik seçimleriyle ilgili bir dizi tartışmadan sonra yaşandı. 1552'de Musul Nasturi Piskoposu Mar Elias cemaati ile birlikte Nasturi Kilisesi'nden koparak Vatikan'a bağlandı ve Vatikan tarafından bu topluluğa Keldani adı verildi.

Şüphesiz tüm bu toplulukların kendilerini nasıl adlandırdıkları politik temsil ve kimlik tercihleriyle bağlantılı. 1924 yılında neredeyse bütünüyle Türkiye topraklarını terk edip

İngiliz mandası altındaki Irak'a geçen Nasturiler bu üç temel Arami Kilisesi (Süryani-Keldani-Nasturi) içerisinde politik bilinci ve bağımsızlık karakteri en yüksek olan gruptur. 19. yüzyılda oryantalistlerce özellikle Nasturi Kilisesi için önerilen/kullanılan Asuri adını 20. yüzyılda bu kez onlar farklı kiliseler/mezheplere bölünmüş halklarını toparlayıcı bir ad olarak önerdiler/öneriyorlar. MÖ 14. yüzyıldan MÖ 7. yüzyıla kadar bölgede egemen olmuş Asur İmparatorluğu'na ve halkına atıfta bulunan bu isim Türkler, Kürtler, Araplara kıyasla bölgedeki en kadim halk oldukları anlamına geliyor. Bu tez, farklı ulusalcı perspektiflerin Kuzey Mezopotamya ile ilgili "ulusal yurt" iddiaları ve çatışmaları içerisinde Asurilere "tarihsel" bir cephanelik sağlıyor. 20. yüzyılın aşağı yukarı son çeyreğinde tüm toplulukları Asuri adı etrafında toplamayı amaçlayan bir dizi adım da atıldı. 10-13 Nisan 1968 tarihlerinde Fransa'da toplanan Asur Evrensel Birliği, Keldani, Maruni, Yakubi, Süryani vs. gibi adlandırmaların Asuri halkını böldüğünü belirterek Asuri adının bu halkın ortak adı olarak kullanılacağını deklere etti ama de-

Nasturi rahipleri pazar ayini sırasında. Ocho'daki Nasturi Kilisesi'nde 7. veya 8. yüzyıla ait duvar resmi, Çin.

Nasturi din adamlarının faaliyette bulunduğu coğrafya.

Dr. Elif Keser-Kayaalp sunumunu yaparken.

ğışen pek bir şey olmadı. Belli bir aydın kesim bir yana bu topluluklar kendilerini "kendi bildiklerince" adlandırmaya devam ettiler. Daha sonraki yıllarda da Nasturi (Asurilerin) bir ulus yaratmak projelerinde hiç değilse ortak bir adı benimsetmekte çok da yol aldıkları söylenemez. Bu nedenle 2003 yılında Asuri Demokratik Hareketi (ZOWAA) Iraktakiler için Kaldo-Asuriler adını önerdi ve bu ad Bağdat'ta Irak Ulusal Meclisi tarafından 2003 Eylül'ünde kabul edildi.' Ama tüm çalkantılı ve kanlı yıllara rağmen (ki ulusal bir bilincin gelişimi için uygun sera etkisi yaratır bu koşullar) Keldaniler kendilerini "Keldani", Süryaniler ise "Süryani" olarak adlandırmayı sürdürüyor. Farklı/farklılaşmış toplulukları ortak bir gelecek ya da ortak bir kimliğe çağırmanın birinci argümanı ortak ata'ya-ortak çıkış'a yapılan vurgudur. Nitekim Asuri adı dini aidiyet odakları yerine etnik-millî bir aidiyet odağı yaratma projesidir.

Ana eksenini 20. yüzyılın kimlik ve siyaset kurguları üzerine değil de tarih-dil-teoloji araştırmaları üzerine kuran I. Süryani Sempozyumu Süryani terimini en geniş anlamıyla, Antakya-Urfa okullarına dayanan tüm toplulukları kapsar biçimde ele aldı.

Sempozyuma bildiriler kadar Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Serdar Bedii Onay'ın 1933 yılında Şam'a taşınmış/taşınmak zorunda kalmış Süryani Patriği'ni, Patrik İgnatıyus Zakka I. Iwas'a seslenerek yeniden Mardin'e taşınması için yaptığı çağrısı dikkat çekti. Seçkin bilim insanlarını bir araya getiren sempozyumun çok sayıda konu başlığı var. Bunlardan ilki teolojik metin-polemik ve çevirilere ilişkin oldu. Hıristiyan toplulukları arasındaki çeviri meseleleri,

dini tartışmalar ve metinler önemli sayıda bildirinin konuları oldular.

Bir diğer bildiri grubu diller ve kültürler arası etkileşime dairdi. Prof. Dr. Hidemi Takahashi (Tokyo Üniversitesi)'nin son derece nadir olan Süryanice harfli Ermenice (Ermeni Gerşuni) yazmalar üzerine yaptığı sunum ve Vartanuş Çerme ve Dr. Yıldız Deveci Bozkuş'un 12.-13. yüzyıllarda Kilikya'da Ermeni-Süryani ilişkilerine dair sunumlarını Süryani-Ermeni etkileşimini farklı alanlarda ele alan iki bildiri olarak değerlendirebiliriz. Hem antik dönemin temel metinlerinin aktarımı hem de Ortadoğu'da kültürler, diller arası iletişimin aracı olarak Süryanicenin rolü üzerine bir dizi sunum etkinliğin zenginleştiği alanlardan bir diğeri idi.

Sempozyum müzikten minyatüre ya da destana geniş bir alanda kültürel miras ve kültürler arası etkileşimi ele alan bildirileri içerdiği gibi, hem sanat tarihi ve hem de yüzey araştırmaları alanlarını da kapsadı. Dr. Elif Keser-Kayaalp "Klasik Süsleme Geleneğinin İslam Mimarisi'ne Aktarımında Süryani Mimarisinin Rolü" başlıklı sunumunda Müslüman fetihlerinden sonra bir tarafıyla Roma

Mimari geleneğine yaslanan Süryani mimarisinin İslam mimarisiyle girdiği karşılıklı etkileşim üzerinde durdu. Zekai Erdal'ın (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) "Siirt'te Keldani Manastırları ve Kiliseleri" başlıklı sunumu bölgede yapılan yüzey araştırmaları üzerinedir. Büyük bir Keldani-Nasturi nüfusunun yaşadığı Siirt-Hakkâri bölgesinde son yıllara kadar Hıristiyanlık yapılarıyla ilgili arkeolojik çalışma ya da yüzey araştırması yapılmamıştır. Hâlbuki bölge, 1924 yılına kadar Hakkâri'de Koçanis (günümüzde Konak köyü)'de bulunan Nasturi Patrikhanesi başta olmak üzere çok sayıda kilise ve manastır barındırmaktadır. Zekai Erdal'ın çalışması bir tespit çalışması olsa bile bölgedeki mimari mirasın kayıt altına alınması yolunda önemli bir başlangıçtır.

Bir grup bildiri özellikle Türkiye Süryanilerinin günceline ya da yakın tarihine ilişkindir. Dr. Ramazan Aras (Artuklu Üniversitesi), "Modern Türkiye Historiografisinde Bir Karşı Anlatı Olarak Asuri/Süryani Sözlü Tarihi" başlıklı sunumunda Türkiye'de devlet/ulus kurma projesinin tarih alanında nasıl bir devlet anlatısı yarattığına işaret ederek bu tanımlı alanın dışarıda bıraktıklarına, mağdurlarına yer/söz açmanın imkânlarını tartıştı. Bu çerçevede 1915 sonrası dönem anlatıları, göç ve Müslümanlarla değişen ilişkiler temel tematik alanları etrafında bölgede Süryaniler arasında gerçekleştirdiği sözlü tarih çalışmasının verilerini, bir anlamda kendini dillendiren karşı-tarih anlatısını paylaştı.

Toma Çelik (İsviçre)'nin sunumu Süryani/Arami kiliselerinin tarihsel bölünüşünü aktardıktan sonra şu anda Türkiye'deki Süryani-Keldani ve Nasturi cemaatleri ve nüfus durumları üzerine oldu. Prof. Dr. Shabo Talay (Bergen Üniversitesi) "Neo-Süryanice Yeni Bir Standart Dil mi? Tur-Abdin'de Aramice Okuryazarlığı Hakkında Bazı Saptamalar" başlıklı bildirisinde Tur-Abdin (Merkez Midyat olan bölge) bölgesinde Turoyo'nun (bölgede konuşulan Süryanice) ancak %1 oranında konuşul-

duğuna/kullanıldığına işaret ederek bölgede Süryanicenin ölmekte olan bir dil olduğunun altını çizdi. Dr. Talay, Turoyo'nun yazımında Latin harflerinin kullanılmasına kilisenin muhalefet etmesinin dilin korunmasını ve sürdürülmesini olumsuz etkilediğini söyledi.

Yakın dönem tarihine ilişkin bildiriler içerisinde son derece kayda değer olanlardan biri Gabriel Akyüz'ün 1895 olayları sonrasında Sirvan'ın 15 köyünün papazları ile birlikte (top-

karşısına Katolik kimliği konularak inşa edildiğinin altını çizdi.

ALLAHA VE MEŞHİA'NIN İPEK YOLU'NDAN ÇİN'E YOLCULUĞU

Haç ve Lotus: Çin ve Uzakdoğu'da Nesturi Hıristiyanlığı

Sempozyumun Türk akademik çevreleri açısından belki de en ilginç bildirileri İpek Yolu boyunca ve ötesinde Asya'da Hıristiyanlığın erken yayılımına ilişkin olanlardı. Bu erken

Nasturi Hıristiyanlarına ait bir mezar taşı, Chu Vadisi. Taşın üstünde Nasturi haçı ve Nasturi alfabesi ile Türkçe yazılar var. MS. 13-14 yy, Kazakistan.

Nasturi din adamları, tüccarlarıyla beraber Asya'nın uçsuz bucaksız steplerinde, zengin ticari kentlerinde İncil'i vazettiler. Hıristiyanlığın Doğu Akdeniz ya da bir tür Ortadoğu inancı olmaktan çıkışının tarihi Roma-Avrupa-Dünya çizgisi üzerinden kurgulanır. Bunun bir nedeni Asya'daki erken dönem toplulukların çoğunun geride fazla bir iz bırakmadan tarih sahnesinden çekilmiş olmalarıdır.

lam 4.000 kişi) İslamiyete geçmesi/geçmek zorunda kalmasını incelediği sunumuydu. Sunum ve veriler Patrikhane Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili mektuplaşmalara dayalıydı. İbrahim Özcoşar'ın "Cemaat, İktidar, Kimlik (Osmanlı Süryanilerinin Kimlik Problemi)" başlıklı sunumu dini kimliklerden millî kimliklere geçildiği 19. yüzyılda Müslüman-Hıristiyan ayrımının kimliklenme sürecinde başat rol oynadığına dair genel yargımızı bozar nitelikteydi. Süryani cemaati içerisindeki bölünmelere dikkat çeken Dr. Özcoşar, Süryani kimliğinin

yayılmının mimarının Doğu Kilisesi (Nesturi Kilisesi-Doğu Süryanileri) olduğunu belirtmek isterim. İran'dan Çin içlerine uzanan Nesturi tüccarlar bir anlamda bu inancın doğal taşıyıcılarıydılar. Ancak bunun yanında 6-7. yüzyıldan itibaren kuzeyi Ermeni Gregoryen, batısı Bizans-Rum kilisesi ve devletiyle bloke edilen Nasturi din adamları ve keşişleri de gözlerini doğuya çevirmişlerdi. Farklı farklı topluluklar, halklar İpek Yolu boyunca Asya'dan batıya akarken Nasturi din adamları, tüccarlarıyla beraber ters yönde yola koyulup Asya'nın

Dr. Charles M. Stang sunumunu yaparken.

uçsuz bucaksız steplerinde, zengin ticari kentlerinde *İncil*'i vazettiler. Hıristiyanlığın Doğu Akdeniz ya da bir tür Ortadoğu inancı olmaktan çıkışının tarihi Roma-Avrupa-Dünya çizgisi üzerinden kurgulanır. Bu durumun bir nedeni Asya'daki bu erken toplulukların çoğunun geride fazla bir iz bırakmadan tarih sahnesinden çekilmiş olmalarıdır. Dolayısıyla ancak arkeolojik kazı ve buluntular ya da yüzey araştırmaları arttıkça bu topluluklar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Ancak bu yeraltına inmiş bir yandan da Hıristiyanlığın tarihinin son derece Batılı-Avrupalı bir çizgi üzerinden kurgulanışıyla ilintilidir ve bu durum, Avrupa-merkezciliğin Hıristiyanlık tarihine akseden yüzüdür.

5. yüzyılın sonlarında Nasturiler Merv ve Nişabur (İran) ve Herat'ta (Bugünkü Afganistan) metropolitlikler kurmuştu.² 9. yüzyılda ise Nasturi Patrikliği'ne bağlı olan 25 metropolitliğin adları bize bu kiliseye bağlı toplulukların yayıldığı geniş alanla ilgili fikir verir: Elam (Güney-Batı İran Arabistanı), Nsibin (Nusaybin), Basra, Asur, Beth Kurma, Hulvan (Batı İran), İran, Merv, Herat, Arabistan, Çin, Hindistan, Ermenistan, Suriye, Azerbaycan, Rey ve Tabaristan (Kuzey İran), Kaşgar ve Türkistan, Han Balıg (Pekin), Tataristan. MS 8. yüzyılda ait bir diğer belge Çin, Hindistan, Siam, İran, Semerkand metropolitlerinin ulaşılmaz dağlar ve denizlerin arkasında olduğu için dört yılda bir yapılan toplantılara katılmadıklarını, bunun yerine bu bölgelerdeki metropolitlerin 6 yılda bir katolikosları aracılığıyla rapor göndereceklerini karara bağlamaktadır.³

Doğrusu Çin'deki kayıp Hıristiyanlığa dair ilk izler 17. yüzyıl gibi erken bir tarihte ortaya çıktı. 1625 yılında Kuzey Çin'de (Sincan Bölgesi) toprağa gömülmüş Çince ve Arami/Nasturice iki dilli yazılmış bir mermer kitabe/anıt bulundu ve bu kitabe 17. yüzyıl içerisinde gerek bazı seyyahlar gerekse Pekin'deki Cizvit misyonerler tarafından görüldü, hatta çizimleri yapıldı. MS 781 yılında yazılmış 1789 idogramlık mermer kitabe/yazıt 7. ve 8. yüzyıllarda bölgede kilisesi,

rahipleri, patriği ve cemaati ile bir Nasturi –Çinli topluluğun varlığını gözler önüne sermekteydi. Metin MS 635 yılında Çin'in başkentine ulaşan Alopen (A-lou-ben) adlı bir Nesturi rahibinin varışı ve yaptığı işlerin anlatımı ile başlıyordu. İran (Pers Ülkesi)'dan geldiklerinden kurdukları kiliseler Dan Qin Si (Pers Mabetleri) adını almış ve batıdan geldiği için Hıristiyanlık da Budizm'in bir mezhebi olarak tasnif edilmişti. Ancak "Tektanrı inancı", "Tek'in Üçteki Birliği", "Bir Bakireden doğan Mesih", "Doğudan gelen keşişlerin bu doğumu muştulayacağı", "Yaradılış" gibi Hıristiyanlığın tüm temel motiflerinin mevcudiyeti Budizm'in bir kolu olarak adlandırılan bu inancın Hıristiyanlık olduğu konusunda şüpheye yer bırakmıyordu.⁴ Yazıt, Budizm'e ve diğer yabancı dinlere karşı baskı uygulandığı 9. yüzyıl ortalarında gömülmüş ve ancak yeniden 17. yüzyılda bulunduğu gün yüzüne çıkmıştı.

I. Süryani Sempozyumu'nun ilk oturum konuşmacılarından Dr. Charles M. Stang'ın (Harvard Divinity School) "Süryaniceden Çinceye: Nasturi (Jingjiao) Anıtı'nın Teolojisi" başlıklı bildirisini tam da yukarıda değindiğimiz *Nasturi Kitabesi* üzerineydi. Dr. Stang kitabede anlatılan inancın Hıristiyanlık olduğunu teslim etmekle beraber bu inancın o dönemde nasıl "yerelleştiği", metin içerisinde

Hıristiyan teolojisi ile Çin kozmolojisinin nasıl iç içe geçmiş olduğunu özetle inancın çok-kültürlü ve inançlı bir atmosfer içerisinde eklektik bir biçime büründüğü (örneğin Hıristiyanlık'ta son derece merkezi bir motif olan çarmıha gerilmenin İsa'nın kendisini güneşe asmasına dönüşmesi) üzerine son derece ilginç bir tebliğ sundu. Prof. Dr. Max Deeg (Cardiff University) ise "Tang Dönemi Hıristiyanlığın Çalışılmasında Yeni Buluntular ve Yeniden Keşfedilenler: Genel Bir Değerlendirme" başlıklı sunumunda Nasturi-Çin Hıristiyanlık çalışmalarına, 20. yüzyıl başlarında bulunan Dunhuang Yazmaları⁵ ile yakın zamanların (2006) keşfi olan Luoyang (Soğudça dilinde Sarag kenti) Nasturi Sütunu'nun kattığı yeni bulgular hakkında bilgi verdi.

Bir diğer araştırmacının, Salzburg Üniversitesi'nden Dr. Li Tang'ın sunumu Süryani/Nasturi kilisesinin sadece kervan yollarından değil, deniz taşımacılığı üzerinden gelişen ticaret yolları üzerinden de Asya'da yayıldığını gösterdi. "Antik Seylan'da Erken Süryani Hıristiyan Topluluklarının Araştırılması" başlıklı sunumunda Dr. Li Tang günümüz Sri Lanka (Seylan Adası)'da Çince, Arapça ve Yunanca kaynaklarda (4-6. yüzyıl) sözü edilen İran'dan gelip adaya yerleşen Süryani (burada Nasturi anlamında) Hıristiyanların varlığının arkeolojik buluntularla desteklendiğini belirterek 1912 yılında kazılarda bulunan büyük olasılıkla bir kilise binasının parçası olan Nasturi Haç'ının keşfi üzerinde durdu. Sri Lanka'da yeni arkeolojik buluntularla da desteklenen bu erken Hıristiyan cemaatinin varlığı üzerinden İpek Yolu boyunca dinsel yayılımla ticaret ilişkisini ve farklı dinlerin karşılaşma meselesini ele aldı.

Türkler ve Hıristiyanlık

20. yüzyılda İpek Yolu boyunca özellikle de Kırgızistan, İç-Moğolistan ve Çin Türkistan'ında Süryani alfabesi ile Türkçe, Uyгурca çeşitli kitabe veya mezar taşlarının bulunması Türklerin inanç tarihlerinin araştırılmasında son derece ilginç keşiflerden biridir. Osaka Üniversitesi'nden Prof. Dr.

Osawa Takashi "MS 6-7. yüzyılda Orta Asya'da Eski Türklerin Süryani Dinini Kabul Etmesi ve İnanç Durumu'nu Yansıtan Taş Heykelleri Üzerine Yeni Bir Bakış" başlıklı sunumunda Orta Asya'daki Merv, Samarkand, Akbeşim, Semireçiyeye, Almalık, Turfan ve Tunhuang gibi vaha devletlerinde bulunan Soğudlular üzerinden Nasturi Hıristiyanlığının yayıldığını belirterek Orta Asya'da Süryani Soğudlularının varlığı üzerinde durdu. Eski Türkler ile Soğudlar arasındaki geçişkenlik belirsiz olmakla beraber bu noktada eski Türk hakanlıklarının dilinin -İrani kökenli olan- Soğudça olduğunu hatırlamakta fayda var. Dr. Osawa sekizgen Luoyang Nasturi sütunundan başka özellikle 1964 yılında Kırgızistan'ın Issıkgöl civarında bulunan mezar taşlarını ele aldı. Süryani (Nasturi anlamında) Türklerle ait olduğunu belirttiği mezar taşları ve taş heykeller üzerinden Dr. Osawa Türkler ve Süryanilerin kültürel-dini ilişkilerinin tarihini coğrafya ve dönem olarak değiştirdi.

SOAS'dan Dr. Erica C. D. Hunter ise sunumunu Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Turfan'da büyük kısmı 1902-1914 yılları arasında ortaya çıkarılmış Hıristiyanlıkla ilgili Süryanice 1100 fragman üzerine yaptı. Tamamı Almanya'da olan bu koleksiyon Süryanice, Süryani alfabesiyle Soğudça ya da Uygurca ilahiler, *İncil*'den parçalar, mezmurlar gibi dini metinleri ve muskaları barındırıyordu. Fragmanlar Süryani (Nasturi) kilisesinin 9-12. yüzyıllar arasında bölgede ve bölge halkları arasındaki etkililiğinin en açık delilleri.

13. yüzyılda Cengiz Han döneminde hem Cengiz Han'ın sarayında ve hem de Çin'de Nasturi kilisesinin varlığı ve gücü üzerine bir hayli kaynak var. Kaynaklar bölgedeki Türk gruplarından Ongutların Nasturi Hıristiyanlığını benimsemiş oldukları konusunda hemfikir. 1275 yılında Kubilay Han'ın görevlendirmesiyle Kutsal Topraklar'a doğru yola çıkan iki Nasturi din adamı (Markos ve Bar Savma) Hanbalık bölgesindeki Ongut topluluğundan gelmekteydi. Bu Ongut-Nasturi rahiplerden Markos

El-Adhra Kilisesi.

1281 yılında III. Mar Yaballa adıyla Nasturi Bağdat'ta patriklik görevi üstlendi. Nasturi hiyerarşisi ona bu görevi önerirken Moğolca-Türkçe bilen bu rahibin Türk-Moğol geleneklerini, yol-yordamını ve yasalarını tanımasının o bölgeyi yöneten İlhanlılar üzerindeki olumlu etkilerini hesaba katmış olmalı.⁶ "Savma notlarında Mar Yaballa'nın bu seçime çok şaşırıldığını, kilisenin anadili olan Süryaniceyi konuşamadığını..." belirtmektedir.⁷ Bar Savma ise doğudan batıya yolculuğuna 1287 yılında İlhanlıların temsilcisi olarak Doğu Roma İmparatorluğu'na (İtalya ve Fransa'ya) giderek devam edecektir.

1. Süryani Sempozyumu'ndaki bildiriler 13. yüzyıla son derece görünür emareler bırakan (ve daha çok Cengiz İmparatorluğu çerçevesinde kısa bir ara dönem olarak değerlendiren) bu Nasturi-Türk gruplarının varlığını

daha erken tarihlere çekerek bence Türkiye'de bu alandaki çalışmalara kayda değer bir katkıda bulundu. Türk-Süryani (Nasturi anlamında) ilişkilerinin zaman ve mekân olarak geriye çekilişi yeni araştırmaları bekleyen son derece ilginç bir saptamadır. Türklerin Hıristiyanlıkla tanışmasının tarihini Asya'ya çektiğimizde Anadolu folk İslam'ında ya da Aleviliğinde gördüğümüz ve çoğunlukla Türklerin Anadolu'da Anadolu Hıristiyanlığı ile (özellikle Rum ve Ermeni Kiliseleri düşünülerek) tanışma-karşılaşma-etkileşimi içerisinde konumlandığımız dini söylemler ve ortak motiflerin daha eski ve Asya içlerine kadar uzanan bir ilişki içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği bence önemli bir araştırma alanı olarak uzmanlarını beklemektedir.

ESRA DANACIOĞLU TAMUR
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

1 Vahram PETROSIAN, "Assyrians in Iraq" *Iran and Caucasia* Cilt: 10 (2006) sayı:1, s. 113-147, s. 117-118.
2 Morris ROSSABI, *Kubilay Han'ın Seyyahı: Doğu'dan Batı'ya İlk Yolculuk* (Çev. Ekin Uşşaklı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 26.
3 Charles Henry ROBINSON, *History of Christian Missions*, New York: Charles Scribner's Son, 1916, s. 165.
4 Xinzhong YAO, "Success or Failure? Christianity in China", *History Today*, Londra: (Eylül 1994), Cilt. 44, Sayı:9; ss. 7-11, <http://gateway.proquest.com>; "The Nestorian Tablet in Sevensi", *The Times*, 30 Mayıs 1893, <http://infotrac.galegroup.com/itw/infomark>, Terrien de LACOUPERIE, "The

Nestorian Tablet", *The Times*, 4 Şubat 1886, <http://infotrac.galegroup.com/itw/infomark>, Ayrıca bkz. Lau Hua TECK, "The Cross and Lotus" *Church and Society in Asia Today*, Cilt:6, (2003) Sayı:2, ss.84-99.
5 Çin'de 20. yüzyılın ilk on yılında Dunhuang Mağaraları'nda bulunan elli binden fazla yazma içerisinde Nasturi inancıyla ilgili metinler de bulunmaktadır. Huaiyu CHEN, "The Encounter of Nestorian Christianity with Tantric Buddhism in Medieval China" *Hidden Treasures and Intercultural Encounters: Studies on East Syrian Christianity in China and Central Asia*, Dietmar W. Winkler, Li Tang (Eds.) 2009, Cilt: 1, s.195-213.
6 ROSSABI, age., s.75.
7 Age. Aynı yerde.